

Ю. В. Зоріна,

канд. філол. наук,

Вінницький технічний коледж,

Циклова комісія філологічних дисциплін,

викладач української мови

В. СТУС: СИНТАКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглянуто синтаксичні інновації в поетичному мовленні В. Стуса, виявлено комунікативно-функційну сутність поняття «сегментована конструкція», схарактеризовано функції конструкцій з називним уявленням та визначено місце сегментованих конструкцій зі значенням теми у поетичному мовленні автора.

Ключові слова: парцеляція, сегментація, сегментовані конструкції, називний уявлення, називний теми.

Постановка проблеми. Поетична система В. Стуса поєднала різноманітні прийоми творення стилістично навантажених мовних одиниць, їхні синтаксичні модифікації, засвідчила набуття нових експресивних відтінків із наскрізним підпорядкуванням мовно-естетичним завданням. Сегментовані конструкції зі значенням теми є традиційним об'єктом дослідження поетичного мовлення. Інноваційні процеси, які знайшли відображення в поезії, визначили можливість окреслити тенденції розвитку нового синтаксису поетичного мовлення. Нові тенденції в синтаксисі найбільше виражені в синтагматичній розчленованості, тому саме конструкції з послабленим показником синтагматичного зв'язку й належать до експресивного синтаксису. Отже, **мета** розвідки – окреслити синтаксичні інновації в поезії В. Стуса

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна проблема експресивного синтаксису й членованих конструкцій постає перед мовознавцями, починаючи з 60-х років XIX століття. Сегментовані конструкції є одним із надзвичайно продуктивних

засобів творення експресії на синтаксичному рівні. Подання тексту як окремих фрагментів, фраз, абзаців неодноразово ставало предметом уваги науковців Серед останніх досліджень, присвяченим таким конструкціям, потребують нашої уваги праці В. Я. Мороз (1997), Л. І. Конюхової (1999), І. М. Сушинської (2000), Н. О. Сердюкової (2001), В. А. Чабаненка (2002), А. П. Загнітка (2005), С. Я. Єрмоленко (2005), Н. М. Івкової (2007), Н. В. Гуйванюк (2009), Н. В. Кондратенко (2012).

Постановка завдання. Провідним у сучасному експресивному українському синтаксисі виступає процес сегментації, тобто членування тексту на окремі сегменти, тому завданням нашої розвідки є виявити комунікативно-функційну сутність поняття «сегментована конструкція»; дослідити поетичне мовлення В. Стуса на рівні членованих конструкцій експресивного синтаксису; проаналізувати функції конструкцій з називним уявленням в поезії В. Стуса; визначити місце сегментованих конструкцій зі значенням теми у поетичному мовленні автора.

Виклад основного матеріалу. Синтаксис відіграє визначальну роль у вираженні поетичної картини світу. Із цього приводу А. П. Загнітко зазначав: «у синтаксисі чи не найбільш повно окреслюється власне-авторська стилістика, простежується основний / неосновний шлях осмислення пізнаного, встановлюються закономірності насичення речення інформацією та прагнення передати складний / надскладний світ авторського бачення» [2, с. 493]. На думку Н. В. Кондратенко, на формальному рівні діють два протискеровані принципи: з одного боку, синтаксична надлишковість, надмірність (синтаксична надмірність), з іншого – членованість, фрагментарність художнього дискурсу (синтаксична компресія) [5, с. 209] Засобами експресивного синтаксису є парцельовані й сегментовані речення Це найефективніші стилістичні прийоми, які наповнюють висловлювання експресією, емоційною вагою, роблять його близьким до розмовної мови, увиразнюють думку, створюють своєрідний малюнок вірша (*Там – Україна. За межею. Там. / Лівіше серця* (В. Стус. Сосна із ноча впливля...); *Як тихо на землі! Як тихо! / І як нестерпно – без небес!* (В. Стус. Як тихо на землі!...); *Святошин. Тиша. Свято* (В. Стус. Цей білий грім снігів грудневих...); *Пішла – тунелем довгим – далі – в ніч / – у морок – сніг – у вереск заметілі* (В. Стус. Ти тут.); *Зима. Паркан. І чорний дріт / на білому снігу* (В. Стус. Зима. Паркан...); *Я сам. А ти лиш тіль.* / *Я є добро. А ти – труха і тіль* (В. Стус. Невже ти народився, чоловіче...); *На дальнім березі – високі тині. / Високі сосни. І високий крик* (В. Стус. На дальнім березі...)). З цією ж метою Стус часто використовує прийом повторення: *Зазираю в завтра – тьма і тьмуца / Тьма. І тьмуца тьма. / І тьмуца тьма. / Тільки чорна водь. / І чорна пуца. / А твого Святошина – нема* (В. Стус. Зазираю в завтра...).

Поетичний синтаксис В. Стуса є однією з форм вираження експресивності. Елементи експресії насамперед можна виділити у формах писемного мовлення, в яких образність належить до визначальних рис і мотивує їх функційне навантаження. Особливої емоційності надають поезіям сегментовані конструкції експресивного синтаксису, а саме, побудови з називним уявленням. Наприклад: *Сковорода! Забувши давні чвари, / Він знову поспішає до Тамари* (В. Стус. Вступ до поеми «Сковорода»)

Експресивні синтаксичні конструкції є одним із проявів нових тенденцій українського синтаксису – тенденцій до розчленованості та аналітизму. Аналітизм простежується там, де синтаксична форма складається з кількох компонентів, і там, де реченнева структура як цілісність порушується [2, с. 84]. Аналітизм має різні вияви, але найпомітнішими, на думку А. П. Загнітка, є внутрішньореченневий (уведення до цілісної реченневої структури різноманітних ускладнювачів типу вставних слів, уточнень тощо) й зовнішньореченневий (членування єдиної цілісної реченневої

структури) [2, с. 84]. Ця навмисна розчленованість тексту є основою для утворення експресивних сегментованих конструкцій, які при усуненні прийому розчленованості перетворюються на звичайні нейтральні побудови. При цьому інформація подається частинами, тоді як синтаксична система української мови дозволяє передати ту саму інформацію без розчленування тексту на сегменти. Порівняйте: 1. **Бідний плащ! Що він думає, / Висячи на кілочку** (В. Стус. Бідний плащ...), 2. **Що думає бідний плащ, висячи на кілочку?** У наведених прикладах експресивними сегментованими є тільки перша конструкції, друга – позбавлена синтаксичної експресії, вона нейтральна.

Сегментація як експресивний прийом реалізується у двох різновидах: у вигляді репризи – сегмент у препозиції, й у вигляді антиципації – сегмент у постпозиції. Постаючи способом текстової організації писемного мовлення, сегментація породжена закономірностями й впливом усного мовлення, що зумовлює відкритість ряду структурно-семантичних різновидів сегментованих конструкцій, до яких сьогодні залучають побудови різного синтаксичного статусу, як ті, що функціонують у формальних межах речення, так і ті, що виходять за межі реченнєвого утворення. Відкритим залишається питання щодо меж сегментації й кола явищ експресивного синтаксису, яке вона охоплює й до сьогодні.

Сегментовані конструкції мають ряд характерних ознак: 1) двочленність, тобто наявність двох компонентів – сегмента й базової частини, причому сегмент має свого представника в базовій частині у вигляді займенникового корелята або співвідносного слова; 2) темо-рематичні відносини між частинами конструкції; 3) в усному мовленні специфічна інтонація сегмента й наявність паузи між компонентами; 4) стилістичне маркування.

Під час розгляду тексту як єдиного цілого постає питання про засоби зв'язку між його компонентами. Засобом організації тексту є як лексико-граматичні засоби: сполучники, модальні слова, займенники, синоніми тощо, так і синтаксичні: слова й словосполучення, називний уявлення тощо.

Вивчаючи особливості функціонування синтаксичних одиниць у тексті, дослідники керуються положенням, що «жодне речення тексту, включаючи заголовок і підпис автора, не є автономним, що воно пов'язане з іншими реченнями тексту за змістом і структурою» [7, с. 35].

Називний уявлення – це іменник у називному відмінку або словосполучення на базі такого іменника. Термін «називний уявлення» в лінгвістичній літературі виник давно. Уперше використав його О. М. Пешковський у третьому виданні книги «Русский синтаксис в научном освещении» [8].

Називний уявлення характерний для художніх і поетичних текстів тобто сфера вживання конструкцій із називним уявлення – експресивні тексти. В поетичному мовленні В. Стуса можна простежити використання конструкцій із називним уявлення. Такі синтаксичні конструкції з високою акцентованістю, інтонаційною та смисловою концентрацією, зумовленою різким скороченням довжини речення, реалізують авторську суб'єктивну модальність, посилюють концептуальність авторського самовираження. Наприклад, **Перепели! Перепели переполовиняють поле!** (В. Стус. Перепели...). Конструкції з називним уявлення, які використовує у своїй творчості В. Стус, можуть характеризувати внутрішній стан людини: **Любов? Що є любов? Коли до краю – / то тільки край, що гранями всіма, / обмацаними, грубими, колькими, / ввіходить в груди і пройти не може / у передсердя** (В. Стус. А я був хворий...); назви подій, явищ природи тощо: **Останній день зими! Він ще в грайливій силі / Скубне за бороди ряди зчорнілих стріх, / Ще леться долами іскристий добрий сміх, / Та**

березневий сніг уже тривожно-білий (В. Стус. Ранній березень); найменування осіб (за професією, за ступенем спорідненості, загальна назва особи): **Сини! Сини! Барометри кирпаті / Людського спокою і завтрашнього дня! / Ми перед вами разом винуваті, / Що на планеті бійки і гризня** (В. Стус. Кирпатий барометр).

Побудови з називним уявлення в поетичному мовленні В. Стуса виконують різноманітні функції, серед яких варто відзначити таку, як уведення читача у філософське міркування героя або автора. Наприклад: **Яка любов! Минула ціла вічність, / як я любив. І марив день за днем, / що все спливе і пам'ять промине / розлуку, геть до титли й кому вивчену** (В. Стус. *Яка любов! Минула ціла вічність...*). Автор немов запрошує взяти участь у міркуванні, активізувати свої знання про назване поняття. **Годинник! / Мов пекельна машина! / Ти так страшно мовчиш! / Ти небезпечно слухняний! / І коли мені радісно, / ти як старий Горіо / візит наносиш!** (В. Стус. Рінь), **Що час? То мереживо мрій, / Мереживо від зголоднілих. / Тобі двадцять сім** (В. Стус. *Що час? То мереживо мрій*). Функціонування подібних конструкцій супроводжується психологічним підтекстом. Окрім того, для виконання цієї функції характерні особливі лексичні групи. Це, як правило, абстрактні лексеми, які за своїм лексичним значенням можуть стати предметом філософських роздумів. Також уживаються конкретні слова, які називають загальні, родові поняття (наприклад, слово «**час**» позначає не конкретний предмет, а поняття про нього).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, синтаксичний рівень поезій В. Стуса підпорядкований загальній художній настанові на емоційність і експресивність. Конкретний зміст поетичного образу в умовах широкого контексту переосмислюється, його семантична й функційна структури розширюються за рахунок різноманітних емоційно-сміслових перетворень, які, взаємодіючи з буквальним змістом образу, збагачуються у читацькому сприйнятті новими, неочікуваними асоціаціями. Зосередження на певному відрізку тексту цілого комплексу різних стилістичних прийомів суттєво підвищує експресію лірики В. Стуса, виокремлює найбільш значущі ділянки тексту і великою мірою визначає її індивідуально-стильову своєрідність. Вивчення динамічних процесів сегментованих конструкцій, а саме побудов із називним уявлення, вияв їхніх експресивних засобів у поетичному мовленні – це одне з основних завдань на сучасному етапі розвитку української лінгвістики, що й становить перспективу подальших досліджень.

Література

1. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. *Слово – Речення – Текст: вибрані праці*. Чернівці, 2009. С. 409–419.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк, 2001. 662 с.
3. Єрмоленко С. Я. Теоретичні питання лінгвостилістики. Збірник наук. праць. Луганськ, 2005. 324 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури: монографія. Київ, 2009. 352 с.
5. Кондратенко Н. В. Синтаксис модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія. Київ, 2012. 323 с.
6. Кравченко Л. Райнер Марія Рільке і Василь Стус: особливості поетики. *Слово і час*. 2003. № 9. С. 5–8.
7. Откупщикова М. И. Синтаксис связного текста. Ленинград, 1982. 104 с.
8. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. М., 1958. 511 с.

Referenses

1. Huivaniuk, N. V. (2009), *Expressive syntax: achievements and problems. Word-Sentence-Text: selected works [Ekspresyivnyi syntaksys: dosiahnennia i problemy. Slovo-Rechennia-Tekst: vybrani pratsi]*, Tchernivtsi, pp. 409–419.
2. Zahnitko, A. P. (2001), *Theoretical grammar of Ukrainian language. Syntax: monograph [Teoretychna gramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys: monografiia]*, Donetsk, p. 662.
3. Yermolenko, S. Ya. (2005), *Theoretical questions of linguistic stylistics [Teoretychni pytannia linhvostylityky]*, Collection of Scientific Works, Luhansk, p. 324.
4. Yermolenko, S. Ya. (2009), *Language and aesthetic signs of Ukrainian culture: monograph [Movno-estetychni znaky ukrainskoi kultury: monografiia]*, p. 352.
5. Konsratenko, N. V. (2012), *Syntax of modern and postmodern artistic discourse: monograph [Syntaksys modernistskoho i postmodernistskoho khudozhnioho dyskursu: monografiia]*, Kyiv, p. 323.
6. Kravchecko, L. (2003), *Rainer Mariia Rilke and Vasyl Stus: peculiarities of poetry [Osoblyvosti poetyky]*, Slovo i chas, No 9. pp. 5–8.
7. Otkupshchikova, M. I. (1982), *Syntax of connected text [Syntaksys sviaznoho teksta]*, Leningrad, p. 104.
8. Peshkovskiy, A. M. (1958), *Russian syntax in the science [Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii]*, M., p. 511.

Ю. В. Зорина,

*Винницький технічний коледж,
Цикловая комиссия филологических дисциплин*

V. STUS: СИНТАКСИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ

В статье проанализированы синтаксические инновации поэтической речи В. Стуса, выявлены коммуникативно-функциональные особенности понятия «сегментированная конструкция», охарактеризованы функции конструкций с именительным представлением и определено место сегментированных конструкций со значением темы в поэтической речи автора.

Ключевые слова: парцелляция, сегментация, сегментированные конструкции, именительный предствления, именительный теми.

Yu. V. Zorina,

*Vinnytsia technical school,
Cycle commission of philological disciplines*

V. STUS: SYNTACTIC INNOVATIONS IN THE POETRY

The article deals with syntactic innovations in the poetry of V. Stus, reveals the communicative and functional essence of the "segmented construction" concept, describes the functions of constructions with nominative of concept and defines the place of segmented constructions with the meaning of theme in the poetry of the author.

Background: The poetry system of V. Stus combined various techniques for the creation of stylistically loaded linguistic units, their syntactic modifications, and witnessed the acquirement of new expressive shades, through the direct subordination of the linguistic and aesthetic task. The segmented constructions with nominative of theme is the traditional object

of the study of poetry. Innovative processes, which were reflected in poetry, determined the possibility to outline the trends of the development of a new syntax of poetry. New tendencies in the syntax are most pronounced in syntagmatic decomposition, therefore, these constructions with a weakened syntagmatic relation belong to the expressive syntax.

Purpose: The process of segmentation, which means the separation of the text into segments, takes place in the modern expressive Ukrainian syntax, therefore the task of our study is to discover the communicative and functional essence of the "segmented construction" concept; to study the poetry of V. Stus at the level of the separated structures of the expressive syntax; to analyze the functions of constructions with nominative of concept in the poetry of V. Stus; to determine the place of segmented constructions with the meaning of theme in the author's poetry.

Results: The means of expressive syntax in the poetry of V. Stus are partially and segmented sentences. These are the most effective stylistic techniques that fill the sentence with some expression, emotionality, make it closer to everyday speech, visualize the idea, create a peculiar drawing of the poem. Elements of expression can be distinguished in written speech forms, in which imagery belongs to the defining features and motivates their functional load. Segmented constructions of expressive syntax, namely, constructions with nominative of concept, give a special emotionality to poetry. In the poetry of V. Stus the use of constructions with nominative of concept can be traced. Such syntactic constructions with high accentuation, intonational and semantic concentration, caused by a sharp reduction in the length of the sentence, implement the author's subjective modality, enhance the conceptuality of the author's expression. The constructions with nominative of concept, which V. Stus uses in his work, can characterize the internal state of a person, the names of events, phenomena of nature, etc., the names of persons (by profession, by degree of affiliation, general name of person). The constructions with nominative of concept in poetry of V. Stus perform various functions, among which the introduction of the reader into the philosophical argument of the hero or the author plays an important role. The functioning of such constructions is accompanied by a psychological subtext.

Discussion: The syntactic level of the poetry of V. Stus is subordinated to a general artistic orientation to emotionality and expressiveness. The specific content of the poetic image in the context of a broad context is reinterpreted, its semantic and functional structures are expanded due to various emotional and semantic transformations that are enriched in the reader's perception of new, unexpected associations. Focusing on a certain cut-off text of a complex of various stylistic techniques increases significantly the expression of the lyrics of V. Stus, distinguishes the most significant parts of the text and determines its individual stylistic originality. The study of the dynamic processes of segmented constructions, namely, the constructions with nominative of concept, the manifestation of their expressive means in the poetry, is one of the main tasks at the present stage of the development of Ukrainian linguistics, which is the prospect of further research.

Key words: parcelling, segmentation, segmented constructions, nominative of concept, nominative of theme.